

School en openbare bib: een goed team?

Jolien Hoekx, Universiteit Antwerpen

Met een vermoeden dat het boekenaanbod in de Vlaamse basisscholen verouderd is, besloot Boek.be de staat van de klasbibliotheek nader te onderzoeken in het Vlaamse basisonderwijs. Dit artikel licht het onderzoek en de aanbevelingen toe en stelt daarbij de vraag naar de rol die de openbare bibliotheek in dit verhaal kan opnemen centraal.

Het PISA-onderzoek (Programme for International Student Assessment), waarin de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) wereldwijd de scores van middelbare scholieren vergelijkt, loog er niet om: de Vlaamse jeugd leest goed, maar niet graag. Technisch lezen is geen probleem maar het leesplezier, een positieve leesattitude volgen niet. Krantenkoppen vol, opiniestukken bij de vleet en beschuldigingen naar alle hoeken en kanten. Maar waar wringt dat schoentje nu precies? Met een vermoeden dat het boekenaanbod in de school verouderd is en met het besluit van meerdere studies dat de klas- en/of schoolbibliotheek een belangrijke rol speelt in de leesbeleving van het kind in het achterhoofd, vroeg Boek.be aan de Universiteit Antwerpen om een onderzoek naar de staat van de klasbibliotheek uit te voeren.

ONDERZOEKSMETHODE

De onderzoeksvraag luidde als volgt: "Wat is de staat van de klasbibliotheek anno 2011?" Die staat werd in het onderzoek bepaald aan de hand van kwantitatieve en kwalitatieve gegevens. Om kwantitatieve gegevens te verzamelen, inventariseerden we volledige klasbibliotheeken: per boek werd de titel, de auteur, de uitgeverij, de datum van uitgave, het ISBN-nummer, de staat (opgedeeld in objectieve categorieën), het type en diverse details (bijv. herkomst) genoteerd. Daarnaast haalden we gegevens uit een enquête afgenomen bij de leerkrachten. De combinatie van de kwantitatieve gegevens uit de inventarisatielijst en de vragenlijst maakt het mogelijk om per klasbibliotheek het aantal boeken per jaar van uitgave te rangschikken. Op die manier krijg je niet enkel een beeld van het aankoopbeleid van de school, maar ook van de actualiteit en degelijkheid van het boekenaanbod waaruit de leerlingen kunnen kiezen.

Bovendien schetst een grootschalige vergelijking tussen de scholen een algemeen beeld van de gemiddelde klasbibliotheek in het Vlaamse basisonderwijs. Door een mondelinge enquête konden we naast de kwantitatieve gegevens ook kwalitatieve bevindingen aankaarten. Het kwalitatieve luik werd bovendien uitgebreid met diepte-interviews met de leerkrachten van de onderzochte bibliotheken en met enkele getuigenissen van leerlingen. Via vragen over leesacties, vrij lezen, voorlezen en opdrachten verbonden aan leesboeken, kortom vragen over boekpromotie, achterhaalden we de redenen en motieven achter de cijfers uit de enquête.

De gegevens werden verzameld in het derde leerjaar van een representatieve groep van 33 scholen. Bij de keuze van de 33 scholen hielden we rekening met meerdere dimensies, zoals de ligging van de school, de bevolkingssamenstelling in de school en de drie onderwijsnetten. Om te vermijden dat de gecontacteerde scholen enkel de beste klasbibliotheek zouden tonen verkleinden we de steekproef tot één derde leerjaar per school. Deze focus vergrootte de kans op een reëel beeld van de klasbibliotheek en maakte een goede vergelijking mogelijk. De keuze voor het derde leerjaar berust bovendien niet louter op toeval. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat vanaf deze leeftijd (8-9 jaar) de grootste leesdemotivatie plaatsvindt.

WAT STAAT ER IN DE KLASBIB?

De gegevens maken het mogelijk om een beeld te schetsen van de gemiddelde klasbib. Die bestaat uit 205 boeken, maar wat zegt kwantiteit over kwaliteit? Data van uitgave zorgen namelijk voor een onthutsend cijfer: slechts acht procent van het aanbod zijn boeken jonger dan vijf jaar, gepubliceerd na 2005. Zonder de populaire leesreeksen

Lees/leeuw en *Leeskriebel* krimpt het recente aanbod tot vier procent. De gemiddelde klasbibliotheek is met andere woorden niet erg actueel. Het kleine aantal recente boeken laat vermoeden dat er heel wat oude boeken aanwezig zijn in de gemiddelde klasbibliotheek. Dertien procent van de boeken zijn inderdaad ouder dan twintig jaar, dit is van voor 1991. Waar komt dat hoge aantal oude boeken vandaan? Bijna 90 procent van de leerkrachten geeft aan dat de klasbibliotheek grotendeels wordt uitgebreid via schenkingen. Ouders geven oude boeken mee, de leerkracht zelf spaart afdankertjes bijeen en ook de openbare bibliotheek doet aan liefdadigheid. In bijna vijf procent van de boeken vonden we een stempel van de openbare bibliotheek. Het jongste boek van de openbare bib dateert van 2010, het oudste van 1956. Meer dan een kwart van die boeken van de openbare bib is bovendien ouder dan 1981. Afgeschreven en afgeleefd beginnen deze boeken een nieuw leven bij een generatie die het leesplezier nog moet ontdekken. Een andere en nauwere samenwerking met de openbare bibliotheek is werkelijk een must voor de grote meerderheid van de scholen. We komen er later op terug.

Is er ook goed nieuws? Jawel, de klasbib bestaat uit een mooi gediversifieerd aanbod. Verschillende uitgeverijen komen aan bod en ook de verhouding leesboek-strip-informatief boek stemt tot tevredenheid. Uit het onderzoek blijkt dat boekenreeksen vaak in het geheel worden aangeschaft. De jongens hebben een zwak voor *FC de Dribbelclub* van Matt Christopher en de meisjes voor de *Elfjesreeks* van Daisy Meadows. Deze twee reeksen vormen samen met *Geronimo Stilton* en *De Guitenstreken* van *Stoute Hendrik* van Francesca Simon het hedendaagse reeksenaanbod. Samen tellen ze 92 exemplaren. Toch komen oude

reeksen zoals *Tiny* (Gijs Haag), *Pietje Puk* (Henri Arnoldus), *Een klas op stelten* (Patricia Reilly Giff) en *Okkie* (Leonard Roggeveen) meer voor. Hiervan werden namelijk 129 exemplaren genoteerd. Mogen die leuke klassiekers dan niet in de klasbib staan? Uiteraard wel, oud is niet noodzakelijk verouderd. Maar vergeten we niet dat bij kinderboeken vaak naast een inhoudelijk kwestie evenzeer een vormelijke factor meespeelt. Geen enkel kind wordt enthousiast wanneer het zijn leeshonger wil stillen met een boek dat gele, al dan niet gescheurde, pagina's bevat en een mufte geur naar het reukorgaan voert wanneer het een bladzijde omslaat. Een nieuwe uitgave kan met andere woorden wonderen verrichten ... maar dat kost geld.

IT'S ALL ABOUT THE MONEY?

Uit de enquête blijkt dat slechts twintig procent van de scholen jaarlijks een vast budget besteedt aan de uitbreiding van de klasbibliotheek, een bedrag dat varieert tussen de 20 en de 100 euro per jaar. Een opdeling per net maakt duidelijk dat het vrij onderwijs de afgelopen tien jaar het meest in boeken investeerde. Een analyse volgens ouderdom van de boeken aan de hand van de ligging en de bevolking van de school toont dat de witte scholen op het platteland de afgelopen tien jaar meer investeerden en bovendien over meer recente boeken beschikken. Dat is een verrassende vaststelling, want algemeen wordt aangenomen dat de scholen van het vrij onderwijs op het platteland verhoudingsgewijs over een minder groot budget beschikken.

Scholen met meer geld hebben met andere woorden niet noodzakelijk betere klasbibliotheeken. Meer zelfs, financiële schaarste heeft een minder grote invloed dan de afwezigheid van een degelijk boekenbeleid op school. Het blijkt dat

LEESOMGEVING

Naast dit pleidooi voor de benoeming van een boekenleerkracht en de oprichting of uitbreiding van een schoolbibliotheek in samenwerking met de openbare bibliotheek, zetten we toch ook graag enkele mogelijke werkpunten van de klasbibliotheek op een rij. Opvallend is dat veel verbeteringen binnen handbereik van de school zelf liggen, hoewel de slechte staat van de klasbibliotheek al te vaak wordt toegeschreven aan moeilijke externe factoren waar de school geen vat op heeft.

Elke school kan een leesomgeving creëren en een degelijk boekenbeleid uitwerken. Op die manier kan elke leerkracht verder bouwen op een gezamenlijke aanpak. Concreet kan dat door:

- een werkgroep op te richten die duidelijk omschrijft welke plaats boeken in de school krijgen. Die werkgroep kan uit leerkrachten en directie bestaan, maar is liefst heterogener samengesteld met leraren, zorgleerkrachten, ouders, bibliothecarissen... Eenmaal per trimester of halfjaarlijks samenkomen kan reeds voor een aanzienlijk verschil zorgen. Het feit dat er bewust nagedacht wordt over boeken, maakt meestal duidelijk dat het krappe budget niet de enige factor is die zorgt voor een oubollige klasbibliotheek;
- tijd in te plannen: een wekelijks vast moment in de uurrooster om vrij te lezen zorgt ervoor dat lezen niet enkel als tijdsopvulling gebruikt wordt en vooral ook niet zo gepercipieerd wordt door de leerlingen;
- een gevarieerd aanbod in de klas te hebben: de variëteit geldt zowel voor de leeftijd van de boeken als voor de genres en de niveaus. Naast weet- en leesboeken zijn ook kranten, kindertijdschriften en prentenboeken interessant om de klasbib aan te vullen. Op die manier vinden kinderen die niet graag verhalend lezen ook hun gading. Oude boeken moeten niet volledig uit de klasbib geweerd worden. Ook *Pietje Puk* wekt nog wel eens interesse. Let wel op dat het oude aanbod niet het enige aanbod is en dat de bibliotheek in zijn geheel frisheid uitstraalt. Dat kan bijvoorbeeld door een inventievere opstelling samen met de kinderen uit te denken. Tijdig herschikken van de klasbibliotheek helpt aan te tonen welke boeken aanvaardbaar zijn en welke werkelijk uit de klasbib moeten verdwijnen;
- een leesfeer te creëren: voorlezen is belangrijk, ook al is dat maar vijf minuutjes. Investeren in een leeshoek heeft ontelbare voordelen. Dat mag best een multifunctionele hoek zijn waar elk jaar kleine gepersonaliseerde veranderingen aangebracht worden. Wanneer de school graag een boek als cadeau heeft ter gelegenheid van een verjaardag, in plaats van snoep uit te delen, doet de leerkracht dat best ook bij zijn of haar verjaardag. Verder zijn kinderen steeds enthousiast wanneer een auteur naar school komt en wanneer er wordt ingetekend op verschillende leesacties;
- naar nieuwe boeken te durven vragen: regelmaat is belangrijk in de aanschaf van nieuwe boeken. Dat kan om een jaarlijks (semi-)vast budget gaan per klas of om grotere investeringen verdeeld in tijd over de leerjaren. Aanbiedingen via boekenlijsten bieden ook interessante voordelen. Net als een abonnement (om de x-aantal jaar) op *Leesleeuw* of *Leeskriebel*. Een kleine investering die het aanbod aanzienlijk verjongt op korte termijn.

de inzet van de school en het enthousiasme van de leerkracht steeds als meest doorslaggevende factor gelden. Een goed draaiende klasbibliotheek is niet zozeer een budgettaire als wel een beleidskwestie. Het enthousiasme van de leerkracht moet echter gesteund, en liefst ook aangewakkerd, worden door structureel beleid. Een mogelijk na te volgen structureel initiatief is de Nederlandse actie 'Kunst van Lezen'. Hierin worden de klasbibliotheeken echter wel vervangen door een degelijke schoolbibliotheek. Een initiatief waar we achterstaan.

AANBEVELINGEN

EEN LANDELIJKE AANPAK

'Kunst van Lezen' bestaat uit vier delen: 'BoekStart', 'Bibliotheek in de basisschool', 'Cultuurhistorische canon' en 'Leesbevorderingnetwerken'. 'Bibliotheek in de basisschool' spitst zich toe op de ondersteuning van het taal- en leesonderwijs in de basisschool. De openbare bibliotheken vormen de spil van het project omdat ze over de deskundigheid beschikken om leerkrachten, ouders en opvoeders te overtuigen wat je met boeken kunt bereiken. Concreet werkt 'Bibliotheek in de basisschool' een samenwerkingsverband uit tussen openbare bibliotheken en basisscholen. Daarvoor stelde de regering een landelijk overdraagbaar model op. Allereerst wordt er een schoolbibliotheek opgericht of uitgebreid. De samenwerking tussen schoolbib en openbare bib wordt gestimuleerd via structurele financiële steun en de opbouw van een beleid tussen scholen en bibliotheken. Dat betekent dat de openbare bibliotheek de aanschaf van een boekenmeubel en een uitleensysteem voor de school financiert. De school investeert op haar beurt in nieuwe boeken. Dat gebeurt echter niet lukraak, de school krijgt hiervoor namelijk hulp van een leesconsulent van de openbare bib. Die consulent werkt meerdere leesbevorderende

activiteiten uit op maat van de school. Een laatste onderdeel van het initiatief is het feit dat de openbare bib scholingen organiseert voor leescoördinatoren. De scholen die meestappen in het project zijn verplicht een leescoördinator aan te stellen. Op die manier is het boekenaanbod op school niet langer afhankelijk van het enthousiasme van de leerkracht, maar komt het voort uit een degelijk boekenbeleid en een evenwichtige wisselwerking.

Het grote voordeel van de landelijk gestructureerde aanpak is de kans op een structurele samenwerking die niet alleen geldt voor de duur van het project, maar uitgroeit tot een vast partnerschap. Ook in Vlaanderen groeit de interesse voor een soortgelijk initiatief. De werk- en denkgroep Leesbevordering van LOCUS denkt na over het initiatief en is onder de indruk van het bedrag dat de Nederlandse regering vrijmaakt. Ons onderzoek raadt aan soortgelijke kleinschalige initiatieven in Vlaanderen goed te analyseren om een groot-schalige aanpak te coördineren. Ook de resultaten van het Nederlandse project dienen goed geanalyseerd te worden. Tot nu toe vatte LOCUS al enkele gemeenschappelijke tips en aandachtspunten die de stap naar een structurele samenwerking makkelijker maken samen in de bundel *Praktijkvoorbeeld samenwerkingsmogelijkheden bib en school*, maar de bal blijft echter liggen in het kamp van de scholen en de bibliotheken. Extra budgettaire steun en een overdraagbaar model zijn hopelijk de volgende stap.

Hoe nauw is de samenwerking tussen Vlaamse openbare bibliotheken en scholen vandaag dan? Bijna 70 procent van de bezochte scholen gaat maandelijks naar de openbare bib. Scholen op het platteland bezoeken de openbare bibliotheek vaker dan scholen in de stad. Maar echt opvallend is

Links boven: Open kastsysteem nodigt uit om te lezen. Het aanbod is gevarieerd en leuk thematisch ingedeeld. Wegens plaatsgebrek gaat de opstelling wel de hoogte in.

Rechts boven: Open kastsysteem in draaimolen nodigt uit om te lezen, zeker omdat enkele boeken met de kaft naar voren gepresenteerd worden. Jammer dat meerdere boeken er afgeleefd uitzien.

Links onder: Open kast met systeem van bakken zet aan om in de boeken rond te neuzen. Dat dit geregeld gebeurt zie je aan de wanorde. Maar alles staat binnen handbereik van de kinderen.

Rechts onder: Wegens plaatsgebrek werd geen boekenmeubel voorzien. De boeken staan volgens grootte geordend op de vensterbank. Weinig recent aanbod, zeker als je weet dat deze klas slechts uitzonderlijk naar de openbare bib gaat.

het verschil in bezoek aan de openbare bibliotheek tussen witte en gemengde scholen: 68 procent van de witte scholen gaat maandelijks tegenover 55 procent van de gemengde. Dat laatste cijfer is te laag, zeker omdat de school hier de drempel tussen de allochtone bevolking en de openbare bibliotheek zou moeten verlagen. Kinderen van allochtone afkomst hebben vaak geen leescultuur thuis en hebben dus een extra prikkel nodig. Enkele scholen, zowel wit als gemengd, gaan bewust niet naar de openbare bib of enkel bij uitzonderlijke aangelegenheden omdat ze het aanbod van hun school groot genoeg vinden.

Dergelijke beslissingen hebben echter meer nadelen dan voordelen. Zo bezochten we een klas die niet meer naar de openbare bibliotheek gaat omdat ze zelf over 370 boeken beschikt. De directie geeft de juf elk jaar een vast budget om de klas van nieuwe boeken te voorzien. Op die manier is de klasbibliotheek mooi gevuld met een recent aanbod: bijna de helft van de boeken is jonger dan 1999 en minder dan vier procent is ouder dan 1981.

Het nadeel is echter dat 55 procent van de leesboeken een uitgave van dezelfde uitgeverij is. Op die manier blijft de keuze tussen een groot aanbod toch vrij beperkt. Verder zijn er nog scholen die enkel bij speciale gebeurtenissen naar de openbare bibliotheek gaan, dat is bijvoorbeeld ter gelegenheid van de Jeugdboekenweek of van een auteurslezing. Scholen die zelf grootschalige acties organiseren beschikken meestal over een boekenjuf – of -meester – en over een schoolbibliotheek in plaats van klasbibliotheken.

DE BOEKENJUF OF -MEESTER

De bezochte scholen zijn duidelijk op te splitsen wat de besteding van de zorguren betreft. Enerzijds zijn er scholen waar de zorgleerkracht voornamelijk zorguren opneemt door onder meer kinderen bij te werken en het technisch lezen te ondersteunen. Anderzijds zijn er scholen waar de zorgleerkracht ook een taak als boekenjuf of -meester opneemt door op de hoogte te blijven van het recente boekenaanbod en de leerkrachten hierover te adviseren. Soms worden

er werkelijk uren vrijgemaakt voor een boekenjuf of -meester. Het feit dat die uren worden vrijgemaakt om effectief rond boeken te werken speelt uiteraard een grote rol in de intensiteit van de leescultuur op school en de kwaliteit van de boeken in de school- of klasbib. De scholen met boekenjuf of -meester die wij bezochten hadden steeds een schoolbibliotheek. Het aanbod in de klas komt dan ook grotendeels uit de schoolbib.

Tijdens de vaste uitleen kan een boekenleerkracht het parcours van de leerling goed volgen. Naast deze vaste uitleen bieden de boekenleerkrachten geregeld boekenpakketten en boekenkoffers aan ter gelegenheid van een actie. Dit gebeurt meestal in samenspraak met de openbare bibliotheek. Een ander voordeel van de scholen met schoolbibliotheek en boekenjuf of -meester is het feit dat ze een uitgebreid netwerk kunnen opbouwen in de boekenwereld. De boekenleerkrachten spreken hun contacten aan om nieuwe boeken aan te kopen, maar ook om nieuwe ideeën op te doen. De inzet van een boekenjuf

of -meester is met andere woorden bijzonder efficiënt. Op deze manier wordt elke klas gelijk behandeld en kan een leesbeleving opgebouwd worden over de jaren heen. Een financiële steun van de overheid om opleidingen tot leescoördinatoren te bevorderen, zoals in het project 'Bibliotheek in de basisschool', is bijgevolg aangewezen zodat elke school dezelfde kwaliteit kan aanbieden en uitbouwen.

NADRUK OP BELEID

Het vermoeden van Boek.be dat het boekenaanbod in de Vlaamse basisscholen verouderd is, werd door het onderzoek bevestigd. De gemiddelde klasbib bestaat uit te veel oude en afgeleefde boeken. Om deze situatie te verbeteren kan de school individueel acties ondernemen en de klasbibliotheken verfraaien, maar idealiter wordt er een bovenlokale en structurele aanpak uitgewerkt die wordt toegepast op een schoolbibliotheek. De nadruk hoort hierbij op beleid te liggen, aangezien het probleem niet enkel financieel van aard is. ■

> <http://www.kunstvanlezen.nl/>

CONCLUSIE

Dankzij de expertise van de medewerkers van de openbare bibliotheek, degelijke opleidingen, structurele steun en beleidsvorming zal het boekenaanbod op school niet enkel meer afhangen van het enthousiasme van de leerkracht en eventueel enkele ouders. Er zal dankzij de inzet van een leesleerkracht, het gebruik van de schoolbibliotheek en de toepassing van structureel beleid een grotere continuïteit ontstaan en de verschillen tussen het boekenaanbod op school zullen verkleinen. Het Nederlandse project 'Bibliotheek in de basisschool' geeft een goed voorbeeld. Het project stimuleert de samenwerking tussen openbare bibliotheken en basisscholen ter ondersteuning van het taal- en leesonderwijs.

Concreet gebeurt dat door:

- de opmaak door de overheid van een landelijk gestructureerd model voor deze samenwerking;
- structurele financiering door de overheid;
- de oprichting of uitbreiding van een schoolbib met hulp van diverse partners;
- de financiering van een boekenmeubel en uitleensysteem door de openbare bib;
- de aanschaf van nieuwe boeken door de school;
- de advisering leesconsulent van de openbare bib;
- de opleiding leescoördinator door de openbare bib;
- de aanstelling leescoördinator door de school.